

**Tarkastuskertomus maastokäynnistä Helsingin Kivikon ensimmäisen
maailmansodan aikaisille linnoitteille 7.11.2007**

John Lagerstedt

Apulaistutkija, HuK
Museovirasto
rakennushistorian osasto

Taustaa

Paikallinen asukas Jari Ahdenkari oli ottanut puhelimitse yhteyttä Museoviraston rakennushistorian osastoon 6.11.2007 ja ilmoittanut, että Kivikon täyttömäen läheisyydessä oleva ensimmäisen maailmansodan aikaista linnoituskohdetta ollaan räjäyttämässä rakennustöiden yhteydessä.

Maastokäynnin tarkoituksena oli selvittää mistä hankkeesta on kyse, onko muinaisjäännöksiä tuhoutumassa sekä työmaan vastuuhenkilöt. Museovirasto oli antanut vuonna 2000 lausunnon alueen asemakaavan muutosehdotukseen, jossa todettiin, että Museoviraston esittämät suojelutavoitteet on otettu suunnitelmissa riittävästi huomioon.¹

Maastokäynti

Maastokäynnillä selvisi, että Helsingin Mellunkylän Kivikossa, Lahdentien ja Myllymestarintien (Kehä I) risteyksen koillispuolella olevalla alueella tehdään mittavia maanrakennustöitä yli 20 hehtaarin alalla. Rakennuttaja on Helsingin kaupungin kiinteistövirasto ja projektin nimi on: Kivikon teollisuusalue v. 2007, esirakentaminen. Alueella tasoitetaan kallioita ja vahvistetaan maapohjaa tulevalle yhdyskuntarakentamiselle.

Projektin nykyinen suunnittelija on Kalle Rantala. Maanrakennustöiden urakoitsijana toimii Niska & Nyssönen ja työmaan vastaava mestari on Eero Salokangas (puh. 050-3530742). Keskustelin maastokäynnillä suunnittelija Rantalan ja työmaalla sillä hetkellä paikalla olleen rakennusmestari Rauno Haapalaisen kanssa.

Työmaan alueella sijaitsee kaksi ensimmäisen maailmansodan aikaista linnoitetta, jotka tulevat tuhoutumaan, nimittäin kohteet IX:16 (luola) ja IX:18 (puolustusasema) sekä noin 300 metriä mukulakivettyä yhdystietä². Rakennustöiden yhteydessä on tuhoutunut jo aikaisemmin kohteet IX:14 (puolustusasema) ja IX:15 (luola ja yhdyshauta) sekä yhdysteitä. Työmaan läheisyydessä sijaitsevat lisäksi kohteet IX:17 (suojahuone), tykkipatteri nro 71 sekä niiden ympäristössä olevat yhdystiet. Maastokäynnin yhteydessä jäi epäselväksi ovatko viimeksi mainitut kohteet vaarassa tuhoutua.

Rantala ei ollut tietoinen ensimmäisen maailmansodan aikaisten linnoitteiden muinaisjäännösstatuksesta. Työmaan toiminta on edennyt asemakaavalauseuntojen mukaan eteenpäin jo 2000-luvun alusta. Rantala mainitsi että luola IX:16 tullaan myös räjäyttämään ilmeisesti ensi vuoden aikana. Työmaan itäpuolella sijaitsee toisen maailmansodan aikainen, aidattu venäläisten hautapaikka muistomerkkeineen ja sille johtava kivetty tien pätkä, jotka eivät tule tuhoutumaan.

Puolustusasema IX:18 sijaitsee halkaisijaltaan noin sadan metrin kokoisella kalliolla. Kohde oli tuhoutunut jo suurimmaksi osaksi. Avokallion pinnalta oli poistettu kaikki pehmeät maakerrokset ja niissä olleet rakenteet. Jäljellä olivat enää betonirakenteiset tuli- ja tähystysasemat, suojahuoneet sekä taistelu- ja

¹ Museovirasto/RHO Dnro: 334/303/2000.

² Kohteiden numeroinnissa on käytetty aikaisempien inventointien numerointia.

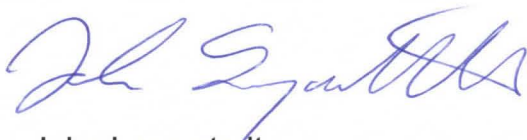
yhdysautojen alaosien vahvistukset. Jäljellä olevista laitteista noin kolmannelta panostettiin räjähdysaineella ollessani paikalla. Laitteet räjäytettiin saman päivän iltana. Loput betonirakenteet ja koko kallio tullaan räjäyttämään seuraavien parin päivän aikana. Dokumentoin ne betonirakenteet joissa oli turvallista liikkua valokuvaamalla ja tekemällä muistiinpanoja (ks liite 3 ja 4).

Yhteenveto

Alueella on siis käynnissä mittavat rakennustyöt joiden keskeyttäminen tai muuttaminen tässä vaiheessa tulevat aiheuttamaan huomattavia kustannuksia. Puolustusasema IX:18 on jo käytännössä tuhoutunut, luolan IX:16 dokumentointia olisi harkittava. Kohteiden IX:17 ja patterin 71 tilanne tulisi selvittää.

Kivikon alueen linnoitteet ovat muodostaneet Helsingin alueen parhaiten säilyneen ensimmäisen maailmansodan aikaisen linnoituskokonaisuuden. Kokonaisuutta on kuitenkin vuosien varrella pienennetty pala palalta. Lähistön muita kohteita on tuhoutunut ja tulee tuhoutumaan mm. Viikissä Kehä I:n eteläpuolella. Tulevaisuudessa olisi erityisesti kiinnitettävä huomio Kontula – Kivikko – Jakomäki alueen linnoituskokonaisuuden säilymiseen (kohteet IV:1-14)

Helsingissä 16.11.2007

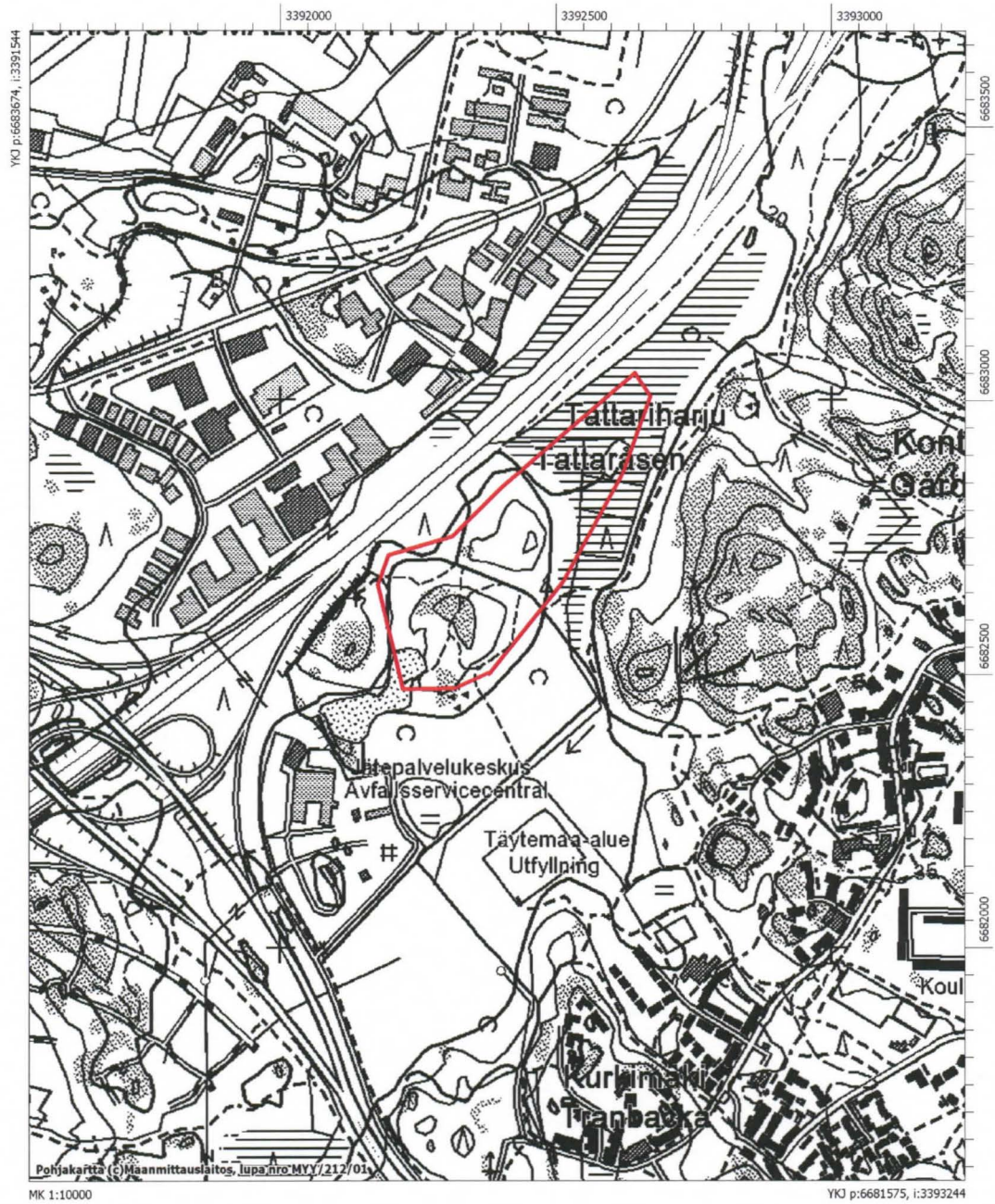

John Lagerstedt
Apulaistutkija, HuK
Museoviraston rakennushistorian osasto

LIITE 1 PERUSKARTTAOTE (ei mittakaavassa)

Peruskarttaote

Maastokäynnillä tarkastettu alue

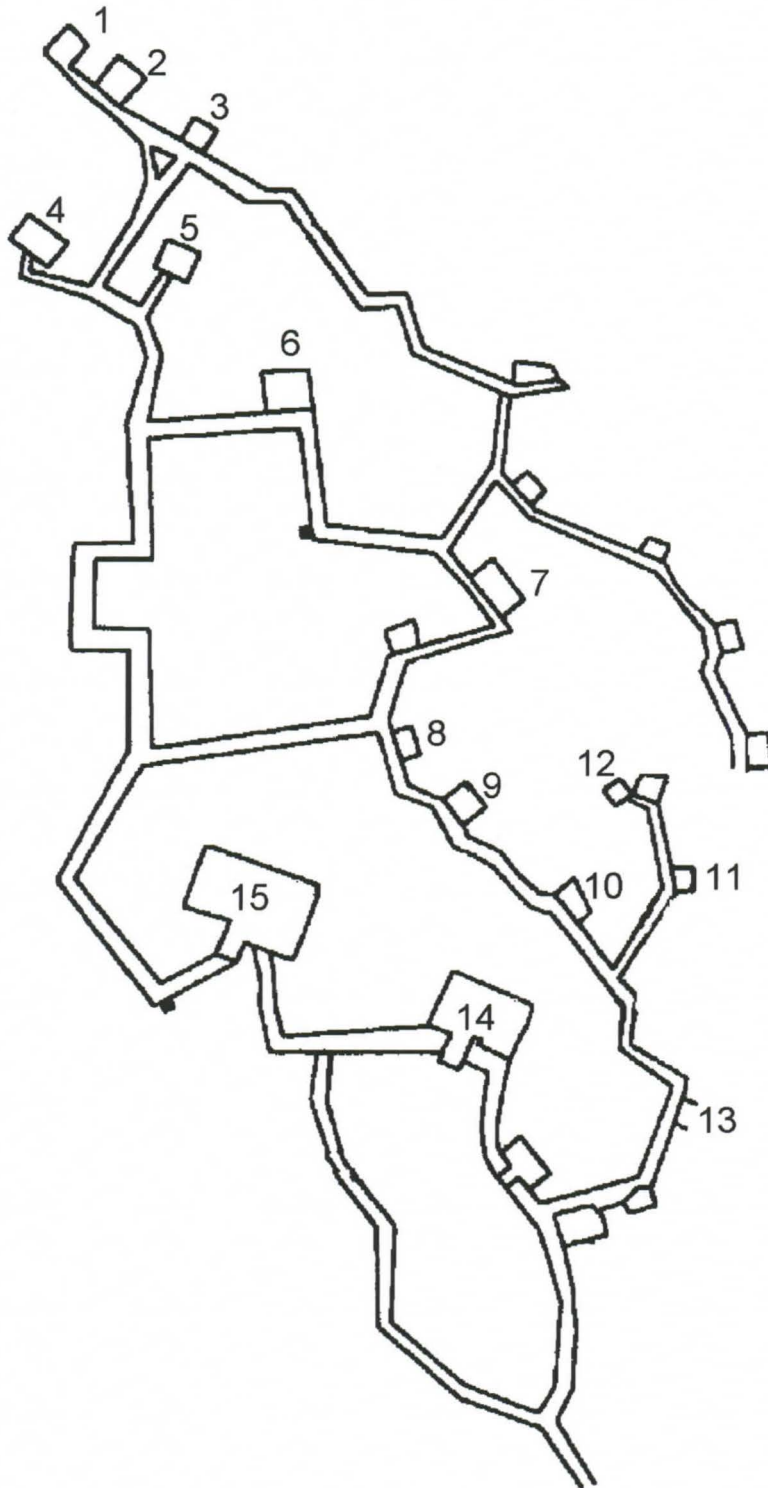
LIITE 2 LINNOITTEET

(Vihreällä merkityt kohteet olivat jo tuhoutuneet)

LIITE 3 PUOLUSTUSASEMA IX:18

Pohjakartta Sirkku Laineen rakennusviraston inventoinnista³. Maastokäynnillä oli jäljellä ainoastaan karttaan merkityt numeroidut rakenteet ja vähäisiä osia taistelu- ja yhdyshaudoista.

³ Laine, S. 1996. Ensimmäisen maailmansodan aikainen maalinnoitus Helsingissä. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 1996:3. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto.

LIITE 4 TUTKITUT LINNOITTEET

IX:15 Luola

Laji: kiinteä muinaisjäänös
 Muinaisjäänöstyypin: puolustusvarustukset
 Tyypin tarkenne: luolat
 Ajoitus: uusi aika
 Lukumäärä: 1
 Koordinaatit: P = 6682553, I = 3392245
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit
 Peruskartta: 204304

Kallioon louhittu ensimmäisen maailmansodan aikainen luola. Rakentamisajankohta 1915 – 1918. Kohde sijaitsee työmaa-alueen keskellä olevan mäen etelärinteen juurella. Luolan eteläpuolella on maasto tasattu useiden hehtaareiden alueelta sepelikentäksi.

Luola on kooltaan n. 50 m² ja se on pohjamuodoltaan 45:n asteen kulmassa taittuva suorakaide. Luola on varustettu eteisellä. Sisäänkäynnit sijaitsevat betoniseinissä. Sisäseinät ja lattia ovat niin ikään betonia. Varastotilassa on sisäkatto, joka on aaltopellin muotoista mineriittilevyä. Sisäkatto lepää sivuseinien päälle poikittain asetetuilla puuparruilla. Varastotilan leveys on n. 4 m ja korkeus 2 m. Eteisessä ei ole sisäkattoa. Kalliokatto on lakipisteessään n. 3 m korkeudessa. Sisäänkäynnin panssariovi on poistettu. Oviaukon päällä on betoninen lippa. Luolan yläpuolella on ulkona kalliolla kaksi ilmastointihormia.

Luolan sisäkatto, ilmastointiputket ja oviaukon lippa ovat todennäköisesti jälkikäteen rakennettuja. Katon kestävyys ja rakenteiden turvallisuus on tarkistettava ennen kuin luolaa voi tutkia tarkemmin.

IX:17 Suojahuone

Laji: kiinteä muinaisjäänös
 Muinaisjäänöstyypin: puolustusvarustukset
 Tyypin tarkenne: suojahuoneet
 Ajoitus: uusi aika
 Lukumäärä: 1
 Koordinaatit: P = 6682492, I = 3392311
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit
 Peruskartta: 204304

Ensimmäisen maailmansodan aikainen suojahuone. Rakentamisajankohta 1915 – 1918. Kohde sijaitsee avokallion lounaisreunalla. Rakenteessa kasvaa vesakkoa.

Suojahuone on rakennettu kallioon louhittuun 7 x 8 m kokoiseen kuoppaan, jolla on syvyyttä n. 6 m. Rakenteen muodostaa kaksi huonetta, joihin johtaa kallion laidalta kapea yhdyshauta, joka tekee suorakulmaisen mutkan

huoneen edessä. Huoneiden seinät on rakennettu betonista. Huoneet ja niiden eteen johtava hauta on ollut tarkoitus kattaa yli 2 m paksulla betonikatolla, mutta työt ovat jääneet keskeneräisiksi. Suojahuoneen vierellä on suuri kasa kivilouhetta.

Patteri 71 (tukikohta IX)

Laji: kiinteä muinaisjäänös
 Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset
 Tyypin tarkenne: tykkiasemat
 Ajoitus: uusi aika
 Lukumäärä: 1
 Koordinaatit: P = 6682556, I = 3392350
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit
 Peruskartta: 204304

Ensimmäisen maailmansodan aikainen tykkipatteri. Rakentamisajankohta 1915 – 1918. Kohde sijaitsee sekametsää kasvavan mäen länsilaidalla. Rakenteiden päälle on kaatunut suurikokoisia puita ja paikalla kasvaa myös tiheää vesakkoa.

Kohteessa on yksi tykkiasema, jonka rintasuojana on kaareva betonivalli, jonka yläreunalla on kaksi ampumatarvikekomeroa.

Tykkiaseman eteläpuolella on kaksi betonista suojahuonetta ja yksi suojahuoneen kuoppa. Tykkiaseman luoteispuolella on yksi betoninen suojahuone. Kaikkien edellä mainittujen suojahuoneiden katot on räjäytetty. Viimeksi mainitun suojahuoneen luoteispuolella on ilmeisesti ehyt tai osittain ehyenä säilynyt suojatila, jonka sisäänkäynti on peittynyt maalla. Näkyvissä on vain pieni aukko huonetilaan.

Arkistotietojen mukaan patterin aseistuksena on ollut 4 kpl 152 mm:n raskasta, 190 puudan rannikkokanuunaa, vuoden 1877 mallia, joiden pääampumasuunta on ollut 50°. Patterin muut tykkiasemat on joko tuhoutuneet ja täytetty tai patterilla on tehty sodan loppuvaiheessa muutostöitä, jolloin aseistuksen määrästä eikä tykkien mallista ole tietoja.

Jäljelle jääneen tykkiaseman rintasuojan rakenne on ainoa laatuaan koko pääkaupunkiseudun linnoitusalueella.

IX:18 Puolustusasema

Laji: kiinteä muinaisjäänös
 Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset
 Tyypin tarkenne: taistelukaivannot
 Ajoitus: uusi aika
 Lukumäärä: 1
 YKJ koordinaatit: P = 6682737, I = 3392419
 Koordinaattiselite: keskikoordinaatit
 Peruskartta: 204304

Kohde on ensimmäisen maailmansodan aikainen puolustusasema. Rakentamisajankohta 1915 – 1918. Kohde oli maanrakennustyömaan keskellä sijaitsevalla, noin 100 m halkaisijaltaan olevalla kalliolla, jonka pinnalta oli poistettu kaikki pehmeät maa-ainekset. Jäljellä oli ainoastaan ne betonirakenteet joita ei oltu voitu poistaa ilman räjäyttämistä. Aseman itäreunalla oli joitakin maamassojen alle jääneitä betonirakenteita.

Kohteen kunto vuonna 1997

Kohteessa oli maahan kaivettuja ja kallioon louhittuja hautoja, jotka oli vahvistettu paikoittain betonilla. Taisteluhautaa oli puolustusaseman pohjois- ja koillisosassa yhteensä noin 50 metriä, torjuntasuuntina pohjoinen ja koillinen. Haudoissa oli viidet portaat ja neljä ampumatarvikekomeroa. Kohteessa oli seitsemän konekivääriasemaa joiden torjuntasuunnat olivat pohjoiseen, itään ja etelään. Eteläisimmässä konekivääriasemassa oli kaksi komeroa. Lisäksi oli neljä C-tyyppin tähystysasemaa jotka oli suunnattu koilliseen itään ja etelään. Pienikokoisia suojahuoneita oli 13 ja niiden lisäksi kaksi isokokoista suojahuonetta kohteen keskiosassa. Kaikki katetut rakenteet oli räjäytetty.

Kohteen kunto 2007

Tarkastuskäynnillä oli puolustusaseman koillisosa panostettu räjähdysaineella eikä sitä voitu tutkia. Betonirakenteet oli kaivettu esille ja suojahuoneiden ja asemien sisäosat oli muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tyhjennetty. Sisäosat olivat kuitenkin veden täyttämiä.

Betonirakenteet oli valettu, siten että suojaa tai asemaa varten oli kaivettu maahan suurikokoinen kuoppa, joka oli alaosastaan louhittu kallioon. Betonimuottilaudoitus on tehty rakenteen sisä- ja ulkopuolelle, mutta kallion kohdalla muottilaudoitus on ollut vain sisäseinissä. Suojahuoneiden ja asemien ulkoseinien vahvuus oli 90 cm. Kaikki betonirakenteet olivat hyvässä kunnossa. Kattorakenteista ei ollut enää jäännöksiä jäljellä.

Hautoja oli tuettu betonilla vain niiden alaosastaan noin puolen metrin korkeudelle. Pohjoisosassa olevassa tutkitussa taisteluhautaosiossa oli valettu torjuntasuunnan puoleiselle seinämälle betoninen ampumakoroke. Korokkeen leveys oli 40 cm ja sen korkeus haudan pohjalta n. 1 m. Korokkeelle nousua helpottamaan oli sen kylkeen tehty kapea porrasaskelma. Säilyneen ampumatarvikekomeron kohdalla oli taisteluhaudan rintasuojaa vahvistettu betonilla myös ylempää. Muuten on taisteluhaudan rintasuojana ollut joko paljas kallioseinä tai mahdollisesti puuverhoilu. Taisteluhaudan taustaseinä oli tuettu betonilla vain alaosastaan n. 50 cm korkeudelta.

Kaikki maastokäynnillä nähdyt konekivääriasemat olivat pohjamuodoltaan hevosenkengän muotoisia, siten että aseman torjuntasuunnan puoleisen seinän muodosti segmenttikaari, jolla oli leveyttä 2 m. Asemat kapenivat, siten että niiden haudan puoleinen osa oli vain 1,5 m leveä. Asemat olivat yleensä takaa avoimia, poikkeuksena yksi asema jossa oli takaseinä ja oviaukko. Tulisemien ampuma-aukon kummassakin reunassa on ollut pystyyn valetut

teräskiskot. Kaikki tutkitut konekivääriasemat oli varustettu aseman oikealle seinälle tehdyllä aseiden jäähdytysvesisäiliön syvennyksellä.

Tähystysasemat olivat mallia C, jossa aseman torjuntasuunnan puoleinen seinä on segmenttikaaren muotoinen. Asemiin johti mutkitetut sisäänkäynnit.

Rakenteet (numerot viittaavat liitteeseen 3)

1. Kallioon louhittu rakentamaton kuoppa, joka oli osittain maan täyttämä.
2. Betoninen C-tyypin tähystysasema. Tähistysaukon keskisuunta 30°. Sisäänkäynti mutkitettu kaarevilla seinillä.
3. Konekivääriasema. Avoin takaosastaan. Ampuma-aukon pystysuorat teräskiskot jäljellä.
4. Betoninen suojahuone. Sisäänkäynti nurkassa. Koko 3 x 3 m.
5. Betoninen suojahuone. Sisäänkäynti nurkassa. Koko 3 x 4 m, korkeus 2 m, kalliolattia.
6. Betoninen suojahuone. Sisäänkäynti nurkassa. Koko 2 x 3 m. Oviaukon puukarmista osa jäljellä.
7. Betoninen suojahuone. Koko 2,5 x 3 m, korkeus yli 2 m.
8. Betoninen suojahuone. Sisäänkäynti nurkassa. Koko 4 x 2 m.
9. Betoninen suojahuone. Sisäänkäynti nurkassa. Koko 4 x 2 m.
10. Betoninen suojahuone. Koko 2 x 3 m.
11. Betoninen C-tyypin tähystysasema. Koko 0,9 x 1,5 m. varustettu mutkitetulla sisäänkäynnillä.
12. Betoninen suojahuone. Koko 2 x 2 m.
13. Konekivääriasema. Varustettu takaseinällä ja 0,9 m leveällä oviaukolla.
14. Kolmihuoneinen suojahuone. Kukin huone on kooltaan 3 x 5 m. Korkeus n. 3 m. Sisäänkäynti on ollut keskimmaisessä huoneessa. Läntisin huone oli täynnä maata. Itäisimmässä huoneessa oli ulkoseinässä ikkuna-aukko ja takaseinässä kaareva syvennys uunia varten.
15. Kolmihuoneinen suojahuone. Kukin huone on kooltaan 3 x 5 m. Korkeus n. 3 m. Läntisin huone on varustettu ikkuna-aukolla. Keskimmainen huone on varustettu sisäänkäynnillä ja siitä pääsee myös läntisimpään huoneeseen. Itäisin huone on varustettu omalla sisäänkäynnillä. Kaikki sisäänkäynnit sijaitsevat 2 m leveässä käytävässä, joka on ollut katettu.

Yhdystie (tukikohta IX)

Alueella on jäljellä noin 500 m mukulakivin ja makadamilla päällystettyä yhdystietä. Tien leveys on 3 – 5 m.